

EL MATERIAL AMFÒRIC DE CAN XAMMAR (MATARÓ) DE LA CAMPANYA 1970 (1)

(1) Vull agrair des d'aquí les orientacions rebudes, al llarg del temps d'elaboració d'aquest estudi, per part de Pepita Padrós, Simon Keay, Jordi Miró, Ramón Járrega i Joan-Francesc Clariana, així com a Roser Ribas, qui va realitzar gran part dels dibuixos de les àmfores.

Per altra banda, des que s'inicià l'estudi, alguns dels seus materials foren referenciats a les següents publicacions: Miró (1982-83 i 1988) per a la marca M. Porci; i Keay (1984) pel que fa a les àmfores nord-africanes baix-imperials.

LA CAMPANYA D'EXCAVACIÓ DE 1970.

Aquest article s'ocupa del material amfòric exhumat a Can Xammar durant la campanya arqueològica de l'any 1970 que dirigí Francesc Gusi i Jener, i que fou publicada recentment a la revista *Laietània*, núm. 5 (1990).

En aquesta campanya es localitzà una habitació de planta rectangular que amidava més de 5x8 metres, tal i com es demostrà a la campanya de 1987 per la mateixa zona, dirigida per Joaquim Pera i Isern (*Laietània*, núm. 7, 1992). L'edifici estava soterrat respecte del nivell del carrer romà (*kardo*), i s'hi identificaren tres nivells estratigràfics força homogenis quant a materials apareguts. Sembla ser que aquests nivells es formaren en voler inutilitzar aquesta habitació. Posteriorment, sobre la mateixa àrea es realitzaren diverses remodelacions urbanístiques: la construcció d'una claveguera possiblement subsidiària de la del *kardo*, la construcció d'un edifici de mosaics datats del període Sever (Ribas, 1990), així com d'estructures ja pertanyents al període medieval de la ciutat.

Els materials més interessants que daten el jaciment són les ceràmiques de parets fines i la *terra sigillata*. En el primer cas, López Mullor (1990, p. 132 i ss.) dóna una cronologia *post quem* del 10-15 a.C. i una cronologia *ante quem* d'inicis de la dinastia Flàvia pel conjunt d'aquests materials. Quant a la *terra sigillata*, cal distingir entre les sigillates aretines i la resta de sigillates, les primeres són les més abundoses i les segones tenen menys representació quantitativa. Clariana (1990, p. 59 i ss.) dóna a les aretines estudiades una cronologia *post quem* del 30 a.C. i una cronologia *ante quem* del període Flavi, creient que aquest és el moment d'amortització de l'habitació soterrada (o criptopòrtic). Hi ha també un petit grup de sigillates que tenen una cronologia posterior, i que l'autor les significa dins el tarannà evolutiu de la ciutat romana d'Iluro.

L'OBJECTE DE L'ESTUDI.

Hores d'ara l'estudi amfòric de l'antiga Iluro ha estat tractat de forma secundària i irrellevant, a través de la publicació d'unes quantes excavacions realitzades dins el perímetre de la ciutat romana ja fa temps, com són les troballes del carrer d'en Pujol (SAMM, 1977), les troballes del carrer Beata Maria (Martí-Navarro, 1978), les de la Rectoria Vella (Leonart-Clariana, 1979), les del carrer Barcelona (Clariana, 1980), i les del carrer de la Pau (Cerdà, 1981). Recentment cal incloure, en relació a excavacions del perímetre romà, l'estudi de les excavacions dels tres solars del carrer de Sant Francesc d'Assís (Gurri-Ruiz, 1993), que a hores d'ara és l'únic amb datacions menys genèriques. Per altra banda tenim més informació sobre àmfores a través de les vil·les, mercès a l'estudi de M. Prevosti (1981) i en especial del forn de Torre Llauder (Ribas 1966 i 1972, i Prevosti-Clariana, 1987), així com de les exploracions submarines realitzades pel CRIS (Miró, 1980; Pascual, 1981 i Matamoros, 1991) properes al municipi de l'actual Mataró (ancoratges de Vilassar/Cabrera i de Mataró/Llavaneres). Un altre punt de referència indirecte sobre el món amfòric romà són els estudis realitzats a l'àrea propera al poblat o al mateix poblat ibèric de Burriac (Martí, 1978; Esteban-García-Pujol, 1981; García-Pujol, 1982-83; García-Pujol-Miró, 1988) i que ens donen una visió sobre aquestes ceràmiques prèvia i paral·lela a l'existència de la ciutat romana d'Iluro.

Amb totes aquestes referències bibliogràfiques s'intentarà donar una visió del que s'ha exhumat a Can Xammar respecte al que ha aparegut fins ara a la ciutat romana i àrees properes (ancoratges, poblat ibèric, àrees adjacents i vil·les properes a Iluro), a més d'intentar fer una demarcació de les àmfores segons àrees de producció. En el catàleg (Annex 1) es podrà veure una relació de les àmfores més representatives de les inventariades, i s'ha ordenat segons àrees de producció d'aquests recipients, acompanyant-ho amb dibuixos (Annex 3) de quasi totes les peces aquí catalogades. A través del quadre estadístic (Annex 2), es lliga el concepte de procedències amb el de nivells estratigràfics, cal tenir en compte que el grup *d'altres* inclou bàsicament fragments amorfs i algunes àmfores de difícil classificació formal. Finalment s'intentarà donar una cronologia relativa als materials, així com d'altres conclusions derivades del que s'ha estudiat.

LES ÀMFORES SEGONS PROCEDÈNCIA.

El gruix de material amfòric més abundós és el de procedència Tarraconense. Sobre les àmfores produïdes a aquesta província romana existeix una ampla varietat formal, així com s'ha localitzat un gran nombre de forns productors (Pascual, 1977; Nolla-Sanmartí-Padró, 1980; Nolla-Canes-Roca, 1982; Miró, 1982-1983; Aranegui-Mantilla, 1987; Tremoleda, 1987, etc.); essent l'actual Maresme bastant ric en forns localitzats a les vil·les o prop d'elles (Prevosti, 1981, vol. I, p. 35). De les formes produïdes a la Tarraconense, les úniques que a Can Xammar no surten reflectides són les Dressel 7/11 i les Dressel 30.

Al nivell III es localitzà un exemplar de Dressel 1 (Fig. 1, 5), essent el primer en documentar-se al subsòl d'Iluro, mentre que a exploracions submarines se n'han trobat mitja dotzena (Matamoros, 1991, p. 95) i al poblat ibèric de Burriac estan ben presents (Miró et al., 1988, p. 115-118). Miró distingeix dues fases productives d'aquesta forma, una fase imita la Dressel 1 itàlica amb una factura típicament ibèrica i s'ha localitzat en uns estrats datats aproximadament entre el 90-70 a.C.; l'altra fase té una factura més semblant a la resta d'àmfores produïdes en forns romans, i a Burriac s'ha localitzat en estrats datats entre el 70-40 a.C. L'exemplar aparegut a Can Xammar s'enquadraria en aquesta segona fase *romanitzada*. Aquesta forma és tinguda actualment com el primer tipus amfòric binari fabricat a la Tarraconense, i tot just ara es comença a definir la seva identificació (Comas, 1987; Puerta-Rodríguez, 1987; ambdós articles per a Badalona i Miró et al., 1988, a Burriac). La fi de la seva producció o detecció arqueològica es situa abans de tombar el segle I a.C.

Una altra forma de recent definició, i que apareix una peça al nivell I i dues al nivell II (Fig. 1, 6, 7 i 8) és la Tarraconense 1 o Laietana 1, segons es consideri l'autor (Nolla, 1987; Nolla-Solías, 1988; per a la primera denominació; i Comas, 1985, per a la segona). Seguint les variants descrites per M. Comas i T. Casas (1989), una de les vores (Fig. 1, 8) podria correspondre a la variant del collarí, minoritària a Badalona, bé i que donada la petitesa del fragment no s'observa aquest collarí just per dessota del llavi. Els altres exemplars podrien pertànyer a la variant del llavi més alt i exvasat, i amb simple aresta d'unió entre llavi i coll. Aquesta forma està documentada a les troballes submarines de l'àrea Mataró/Llavaneres (Pascual, 1981) segons Nolla-Solías (1988). Els mateixos autors atribueixen a aquesta forma la mateixa cronologia que per a les Pascual 1, que es fabricarien a partir de la segona meitat del segle I a.C. fins a l'època de Tiberi.

Deixant de banda les peces amorfes i les no identificades tipològicament, el 47% de les vores pertanyen a la forma Pascual 1, per tant, la més abundosa en el conjunt de Can Xammar. Distingim dues menes de pasta, una de bona factura i amb una gradació de colors que va del taronja al vermell rajola, i una altra de color groguenc i d'aspecte més granulós. El primer tipus és majoritari i el segon tipus de pasta és minoritari (4 peces entre 57 vores). Fins ara la informació d'aquesta forma al subsòl d'Iluro és ben pobra, es cita una troballa al carrer Sant Elies (Fadó-Soler, 1978) ja lluny del perímetre urbà romà, i per trobar-ne una millor documentació ens hem d'anar a les referències de les vil·les de l'àrea rural d'Iluro i els seus forns (Pascual, 1977; Prevosti, 1981; Miró, 1982-1983), a part de les troballes submarines (Matamoros, 1991). Fins ara era xocant que essent el Maresme un centre productor d'aquestes àmfores binàries tingués tan poca representació documentada al subsòl d'Iluro, i és a través de les troballes a Can Xammar que es va subsanant aquesta imatge inicialment paradoxal. La cronologia d'aquesta àmfora ve donada per la seva difusió fora de la Tarraconense; així al 1971, A. Tchernia li donava una cronologia oscil·lant entre el darrer quart del segle I a.C. fins al regnat de Neró a través de les troballes datades del sud de França. Actualment Miró (1988) situa a alguns exemplars trobats a França una cronologia inicial del 50 a.C. i limita

el final de l'exportació vers el regnat de Tiberi. De totes formes hi ha qui situa el final de la producció a la Tarraconense vers la fi del segle I d.C. (M. Comas, 1985).

Dels fragments de Pascual 1 en destaca un per ser l'únic amb marca de segell sobre la vora i que sigui legible (Fig. II, 1), la pasta és de color ataronjat, i es tracta de la marca *M. PORCI*. Aquest segell és un exemple habitual de difusió de les àmfores Pascual 1. La marca ha estat abastament estudiada a Badalona (M. Comas, 1985) i a França (destacant l'estudi de Mayet i Tobie, 1982), bé i que el forn que produïa aquest envàs marcat no s'ha localitzat. Prop de Mataró, se n'ha trobat a les exploracions submarines de Llaveneres/Mataró (Pascual, 1981). A la vil·la de Caputxins (SAMM, 1977), es trobà una àmfora amb una marca difícilment legible: *PORS*; J. Miró (1982-83) creu que es tracta de la marca *M. PORCI* mateix. Curiosament Josep Rius (citat a SAMM, 1977) havia descrit a la zona la troballa d'una làpida amb la inscripció *PORCIA F. SEVERA// GERUNDENSIS REFECIT A IX*, donant lloc a l'especulació que a la vil·la habités la família productora del vi envasat a les Pascual 1 amb la marca *M. PORCI*. Però Prevosti (1981) i Fabre, Mayer i Rodà (1983) confirmen que la làpida és emporitana i que l'atribució a la vil·la de Caputxins és falsa. Fora de l'àrea d'Iluro s'ha localitzat la marca a Badalona (més de 40, Comas, 1987), a les sorreres del Llobregat (Izquierdo, 1987), al peci de Cap del Volt (Foerster-Nieto, 1980), a Can Boscà (Prevosti, 1981), i a Tarragona (Tchernia, 1971). Més enllà dels límits de la Tarraconense s'entreveuen dues direccions de difusió. La direcció nord vers el sud de França (Mayet-Tobie, 1982; Miró, 1987), confirmant-se, segons Galliou (1991), l'arribada de la marca als límits del nord-oest de França, així com també vers el *Limes* germànic (Miró, 1987; Desbat, 1987). Aquesta primera ruta seria la més ben documentada; hi ha una segona ruta, vers l'est, i de la qual tenim notícia a Menorca (Torralba d'en Salord, Mayet-Tobie, 1982) i Pompeia (Tchernia, 1971). La confirmació d'una ruta més usada, que seria la primera, ve referenciada per la quantitat de pecis carregats amb Pascual 1, trobats en direcció a les costes franceses mediterrànies. La variant abreujada d'aquesta marca, que és *M. PORC*, es troba associada amb la marca *IULIUS TEOPHILUS* també sobre Pascual 1 al derelicte de Cap del Volt (Foerster-Nieto, 1980). En altres ocasions, al sud de França es troba associada amb marques com *PHILODAMUS* o *L. VOLTEIL*, ambdues produïdes al Sot del Camp (Sant Vicenç de Montalt; Mayet-Tobie, 1982). La marca *M. PORCI* es troba datada a Vieille Toulouse junt amb la marca *PHILODAMUS* (aquesta sobre Dressel 28) en els darrers decennis del segle I a.C.

Quant a l'inici de la producció de Dressel 2/4 tarraconenses, aquesta conviu amb les Pascual i Tarraconenses quan aquestes estaven en els seus darrers estadis productius. Pel que fa a la producció final de les Dressel 2/4, es tenen dos tipus de paràmetres diferents per esbrinar la datació: els forns productors de la forma i els derelictes. En el primer cas cal parlar del forn de Palamós, que té una data de ple funcionament de mitjans de segle I d.C. fins a l'any 100 d.C. Pel que fa al forn de Llafranc, sabem quan comença la producció de Dressel 2/4: vers finals del segle I a.C., mentre que la data d'acabament de fabricació d'aquestes àmfores

no queda aclarida, allí en general la terrissa es continua fabricant fins a finals del segle III d.C. A través dels pecis enfonsats s'han esbrinat dues èpoques, possiblement segons l'atzar de les troballes documentades: un primer període que va des del canvi d'Era fins a l'any 20 d.C. i un segon que va des del 40 al 50 d.C. Totes formes en un dipòsit a Ostia (terme del Natatuore) es daten en el regnat de Trajà ja com a tipus residuals (Tchernia, 1971). La difusió d'aquesta forma més enllà de la Tarraconense ens ve també detallada pels derelictes, definint-se la ruta de l'est com la més emprada, essent Roma i Ostia els darrers receptors dels navilis. A l'àrea d'Iluro no hi ha massa exemplars definits com a Dressel 2/4 Tarraconenses, possiblement s'identifiqui com a tal una àmfora exhumada a Beata Maria (Martí-Navarro, 1978) i la resta d'exemplars provenen d'exploracions submarines (Matamoros, 1991) i les vil·les (Prevosti, 1981).

Finalment, una altra producció tarraconense present a Can Xammar és la forma Dressel 28, on localitzem un clar exemplar (fig. IV, 2) i un altre de dubtós (Fig. IV, 1) donat l'esbocinament de la peça. Forns productors d'aquest tipus són els de Tivissa (Nolla-Sanmartí-Padró, 1980) i el Sot del Camp (al Montalt, Pascual, 1977); aquestes àmfors de fons pla i de dimensions més petites possiblement també contenien vi i, a més a més, foren exportades, en menors quantitats que les altres, seguint la mateixa ruta que les àmfors Pascual 1 i per les mateixes dates: exemplars amb segell *PHILODAMUS* (produït a Sot del Camp) s'han trobat associats amb Pascual amb segell *M. PORCI* a Vieille-Toulouse i a Ensérune (Mayet-Tobie, 1982). Ni al subsòl d'Iluro ni a les troballes submarines de la costa mataronina no en trobem de referenciades.

Altres zones productores d'àmfors que trobem representades a can Xammar, però en molt menor proporció respecte a les anteriorment detallades, són les de procedència púnico-ebusitana, les itàliques, les bètiques i les nord-africanes.

Tenim quatre fragments poc significatius d'àmfora púnico-ebusitana: trossos de la panxa, nanses, etc. No tenen prou entitat per assignar-los una forma concreta, no obstant, l'exemplar de la Fig. I, 2 es podria relacionar amb la forma PE18 (Ramón, 1980) tenint en compte que és una forma de llarga perdurabilitat, present encara al segle I a.C., i fins i tot trobada en nivells del segle I d.C. En general, la producció púnico-ebusitana s'inicia pels volts del segon quart del segle VI a.C., i persisteix, com esmentaven, fins al segle I d.C.; essent present a la majoria de jaciments ibèrics com són Ullestret, Castell de la Fosca, Puig Castellet, Burriac, Turó de l'Olivé, mas Boscà... Excepte als ancoratges de Mataró i rodalies (Matamoros, 1991), a Iluro aquests exemplars no es troben, malgrat que a la Rectoria Vella (Leonart-Clariana, 1979) comptem amb la presència d'àmfora ibèrica, que en poblats ibèrics com Burriac solen ser contemporanis amb la producció eivissenca.

La producció itàlica està també minsament localitzada a Can Xammar, dues vores de Dressel 2/4 (Fig. 1, 3 i 4) i una nansa bífida. Altres produccions itàliques més antigues no tenim referenciades al jaciment, malgrat que a Iluro, encara

que també en poca proporció, n'apareixen: Dressels 1 en totes les seves variants, tant s'han trobat al carrer de la Pau (Cerdà, 1981, 2 exemplars) com al carrer Beata Maria (Martí-Navarro, 1978, 2 exemplars més). En canvi, les Dressel itàliques són molt ben representades al poblat ibèric de Burriac. Pel que fa a les Dressel 2/4 itàliques, hi ha dos motius bàsics que incideixen en l'escassa detecció d'aquesta forma. La diferenciació de les produccions de la Dressel 2/4 Tarraconenses de les itàliques, endegada per Tchernia i Zevi l'any 1972, no fou aplicada a Iluro a través de les troballes al carrer d'en Pujol, a Beata Maria i a Rectoria Vella. Per altra banda, aquesta forma itàlica aparegué al mercat del circuit del mediterrà occidental en competència amb d'altres formes procedents de la tarraconense i que també contenien vi, i per tant es donava una certa saturació de mercat que no ajudava a què aquests contenidors fossin normalment habituals i profusos a la Tarraconense. En general, aquesta producció s'inicià vers a finals del segle I a.C. i s'extén la seva detecció fins al segle II (Tchernia, 1986).

Una altra àrea representada en les àmfors estudiades són les d'origen bètic; per una banda tenim dos exemplars d'Haltern 70: una vora i un coll amb inici d'espalla; per l'altra Dressel 7/11 (7 vores) i finalment la forma Dressel 20 (1 vora i un pivot amb grafit que possiblement pertany a aquest tipus). Les Haltern 70 són àmfors binàries, que a Mataró no se n'havien localitzat més que per les troballes submarines (Matamoros, 1991), comparteixen una difusió i una cronologia similar que les àmfors binàries de la Tarraconense. Per altra banda, Dressel 7/11 bètiques, que hom suposa que transportaven salaons, ja se'n troben amb més nombre al subsòl d'Iluro, al carrer de la Pau (Cerdà, 1981), a part de les troballes submarines (Matamoros, 1991). Aquests tipus tenen una cronologia general d'Alt Imperi; detectades fora del lloc d'origen des d'August, són exportades fins a mitjans del segle II d.C. al Mediterrà Occidental. Les àmfors oleàcies Dressel 20 tingueren una ampla difusió i una perllongada producció des d'August fins al segle III d.C. La vora que aparegué a Can Xammar podria correspondre a l'etapa Flàvia donat l'engruiximent lleument aixafat del llavi. Altres localitzacions de la forma a Iluro: 1 exemplar al carrer Beata Maria, i als ancoratges de Mataró i rodalies i vil·les de llur àrea rural.

Finalment per a les àmfors produïdes a Nord-Àfrica, a can Xammar en trobem de dos períodes diferents. Per un cantó, un parell d'exemplars de tradició púnica (Fig. VI, 2 i 3) que Van der Werff (1977-78) anomena forma 1, assimilables a les Dressel 18, i que les data en general entre la primera meitat del segle II a.C. fins al regne d'August. Es produïen a Cartago, a la Byzacena i a la Mauritània Tingitana. Hem d'anar a Burriac per trobar paral·lels propers (Ribas, 1963; Miró et al. 1988); en el cas del dipòsit del sector occidental del poblat, es troba la variant de Van der Werff 3 en un nivell datat en conjunt del 70-40 a.C. L'altre període representat a can Xammar és el baix-imperial, tenim tres vores Africanes IA o Keay III, 1 vora Africana IID o Keay VII, així com una vora que es pot adscriure al tipus Keay LXI, a part de nanses amb pastes similars a les vores abans esmentades. La forma Africana IA té una cronologia general a l'àrea catalana de finals del segle III d.C. i segle IV d.C. En canvi, les Africanes IID tenen una cronologia

general a Catalunya dels segles V-VI d.C. Quant a la forma Keay LXI, a Catalunya es troba a la mateixa franja cronològica que les de les Africanes IID (Keay, 1984). A part de les esparses troballes submarines (Matamoros, 1991), a Iluro localitzem a Beata Maria (Martí-Navarro, 1978, a través de Keay, 1984) un exemplar d'Africana IA i un altre d'Africana IID. Altres formes nord-africanes baix-imperials són documentades per S. Keay a Iluro: Baixada de les Espenyas, tipus LVI; Beata Maria, tipus LIII. Recentment, en l'article realitzat per E. Gurri i M. Ruiz (1993) es localitzen més tipus baix-imperials nord-africans a les excavacions dels solars del carrer de Sant Francesc d'Assís, núms. 22 i 26; en el primer solar les àmfores nord-africanes es situen en un estrat datat de mitjans de segle V d.C., i en el segon solar aquestes àmfores es daten en estrats de mitjans del segle III d.C. fins a mitjans del segle V d.C.

Resta ressenyar un petit grup d'exemplars de vores i pivot, als quals no s'ha identificat una procedència concreta, fins i tot una vora i un pivot tampoc no s'han identificat amb cap forma coneguda (Fig. VI, 8 i 11). Per al cas de la vora de la fig. VI, 7, ens trobem davant una Dressel 28 o forma similar, que en tot cas recorda les àmfores de Marsella que Desbat (1987, fig. 5, 3) situa, en estrats datats de Saint Roman-en-Gal, entre els anys 30-20 a.C. Si ens fixem amb la pasta d'aquesta forma, rosada, amb tacte sabonós, pot recordar un tipus de les pastes descrites per F. Laubenheimer (1985) per a la producció general de Gauloises. Desbat creu que les àmfores de Marsella corresponen a una primera producció de les àmfores gal.les en general. I d'aquest grup també cal ressenyar la fig. VI, 10, que en inici fou classificada com a unguentari en l'inventari general de materials d'excavació, però que per la seva estructura difícilment podria servir com a tal; a tall hipotètic, es podria tractar d'un tap d'àmfora, malgrat que els models fins ara detectats no tenen una afinitat formal directa.

CONCLUSIONS.

Tenint en compte que fa realment poc les àmfores eren un element datador massa genèric i sortosament els estudis amfòrics, especialment per a l'àrea tarraconense, comencen a concretar més les cronologies relatives de les formes, així actualment les àmfores de can Xammar es beneficien d'aquests avenços.

En els tres estrats la procedència majoritària és la tarraconense, especialment per a les Pascual 1 i les Dressel 2/4, essent les primeres respecte a les segones prioritàries en proporció (el doble). En molt menor presència, les altres procedències s'ordenen per quantitats: àmfores bètiques (4,2%), àmfores africanes (3%) i finalment les ebusitanes (1,7%) i les itàliques (1,3%). Queda clar, doncs, que la producció local té primacia aclaparadora, i que les demés procedències, especialment si els envasos contenien vi, tenen una presència de caire *anecdòtic* o testimonial d'un intercanvi comercial.

El predomini de material local queda justificat per la cronologia general del farciment de l'habitació, que coincideix amb un màxim període productor i ex-

portador d'àmfores locals contenidores de vi. Així constatem que vi procedent d'altres àrees és admès aquí, però en quantitats testimonials d'intercanvi de productes de *luxe*, com podria ser el vi italià, o de productes de *pas* vers altres mercats, com succeeix amb el vi bètic. De totes formes, és també curiós destacar que altres productes no binaris transportats en àmfors no tarraconenses són també considerats productes de *luxe* o de *pas*, com els salaons i l'oli bètics, donada la baixa detecció dels envasos contenidors dels esmentats productes en general a Iluro i la seva àrea rural. En aquest cas, potser cal pensar en un auto-abastiment de productes agrícoles propis de la Laietània, no fent necessària la importació de certs productes foranis de primera necessitat.

Centrant-nos en les àmfors majoritàries del jaciment, les Pascual 1 i les Dressel 2/4 tarraconenses, la seva cronologia conjunta abraça des del 50 a.C. fins a l'etapa Julio-Clàudia (Miró, 1988); aquest darrer període és quan s'inicia la decadència productiva d'àmfores tarraconenses en general, havent-hi certes pervivències més enllà del segle I d.C. segons certs autors (Pascual, 1977; Comas, 1985). Només un dels exemplars, un coll sencer de Pascual 1 amb la marca *M. PORCI*, té una datació més concreta del període augustal. Aquesta cronologia coincideix amb la franja cronològica que es proposa per als altres materials estudiats de can Xammar (Clariana, López Mullor, 1990). Només una vora de Dressel 20 dóna una cronologia concreta del període Flavi, data en què s'amortitza l'habitació soterrada, però curiosament aquesta peça es localitza a nivell superficial, fora dels tres nivells de reompliment de l'habitació.

La cronologia relativa dels exemplars púnico-ebusitans, la Dressel 1 laietana i les àmfors de tradició púnica nord-africanes, són les que remunten la seva producció inicial més enllà a la cronologia del 30 a.C., data post quem del reompliment, segons les sigil.lates, del jaciment (Clariana, 1990), i poden en general perdurar fins al segle I d.C., excepte per a les Dressel 1 laietanes, que acaben la seva producció abans de tombar el segle I d.C. Estem davant les peces més antigues del conjunt i respecte la resta de les àmfors tenen un caràcter residual, però testimonial d'una activitat de la ciutat possiblement abans d'aquesta data del 30 a.C.

Quant a les àmfors nord-africanes baix-imperials aparegudes en els tres estrats, no varien la significació del que abans he esmentat, donat que, com dèiem a la introducció, l'habitació soterrada va sofrir remodelacions posteriors que alteraren els estrats del farciment, i, per altra banda, altres materials no amfòrics de datació baix-imperial s'han localitzat tant a nivell superficial com als nivells I i II del farciment (Clariana, 1990), no essent les àmfors una excepció.

Per tant, en general, la cronologia d'altres materials de la campanya de can Xammar (*Laietània*, núm. 5, 1990) és refermada pels resultats de les àmfors estudiades.

Deixant de banda aspectes cronològics, i fent referència a la funcionalitat de l'habitació soterrada, segons Gusi aquesta habitació podria haver estat un magatzem, donada l'existència d'un fons de dòlia en el sòl de l'habitació. Pel que fa als bocins

d'àmfores trobades al nivell III (en contacte amb el sòl de l'habitació), dubtem que aquests formessin part d'aquest sòl, i que més aviat formaven part de les terres emprades per reomplir l'estructura en inutilitzar-la, donat que per una banda ens trobem amb uns bocins força petits, i per altra la quantitat comptabilitzada a l'inventari general no justifica aquella possibilitat.

I, finalment, es voldria destacar el valor de la informació aportada per l'excavació en relació a les àmfores a la ciutat d'Iluro. Tot el que fins ara s'ha publicat són dades fragmentàries sobre material amfòric a la ciutat; amb el que s'ha trobat a aquest solar a l'any 1970 es subsana la visió deformada que es tenia, malgrat que es suposava a Iluro la presència de material amfòric dins els paràmetres similars als de qualsevol centre urbanístic romanitzat de l'àrea com és el cas de Badalona (M. Comas, 1985). Però no és suficient, Can Xammar, campanya 1970, només representa un percentatge informatiu mínim, si tenim en compte a Mataró altres excavacions realitzades en els darrers anys, i que, a més, només ens dóna una visió cronològica limitada, malgrat l'aparició de material tardà en petites quantitats i fora del context de l'habitació soterrada. Per tant, resta encara un camí llarg per a reconstruir el món amfòric a Iluro i tota la informació que es derivi d'aquest material, així com poder establir paral·lelismes i divergències entre la informació camp-ciutat i respecte altres centres urbanístics propers.

Imma Bassols i Fernández

BIBLIOGRAFIA.

- AA.VV. *Can Xammar (Mataró, El Maresme)*. Campanya d'excavació 1964-1968 i 1970. *Laietània*, 5. Mataró, 1990.
- AA.VV. *Can Xammar (Mataró, El Maresme)*. Campanya d'excavació 1987. *Laietània*, 7. Mataró, 1992.
- ARANEGUI, C.; MANTILLA, A. *La producción de ánforas Dressel 2/4 de Sagunto a I Col.loqui d'Arqueologia Romana*. 1985. Badalona, 1987.
- CERDÀ, J.A. *Troballes arqueològiques al carrer de la Pau (Mataró) a Laietània* 1. Mataró, 1981.
- CERDÀ, J.A.; PÉREZ, S. *Darreres excavacions d'urgència davant el Clos Arqueològic de Torre Llauder (Mataró, El Maresme) a Laietània*, 6. 1991.
- CLARIANA i ROIG, J.F. *Troballes romanes al carrer Barcelona (Mataró) a Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, núm. 10. Mataró, 1980.
- CLARIANA i ROIG, J.F. *La terra sigillata a Laietània*, núm. 7. Mataró, 1990.

- COMAS i SOLÀ, M. Baetulo. *Les àmfors. Monografies Badalonines*, núm. 8. Badalona, 1985.
- COMAS i SOLÀ, M. *Importació i exportació de vi a Baetulo: l'estudi de les àmfors a Actes I Col.loqui d'Arqueologia Romana*. 1985. Badalona, 1987.
- COMAS, M.; CASAS, T. *Nuevas aportaciones para el conocimiento del ánfora Laietana I: cronología, difusión y producción a Actes du Colloque de Sienne*. 1986. École Française de Rome. Palais Farnese, 1989.
- CORSI; SCIALLIANO; LIOU. *Les épaves de Tarraconaise à chargement d'amphores Dressel 2/4*. Archéonautica, 1985.
- DESBAT, A. *Les importations d'amphores vinaires à Lyon au debut de l'Empire (Rapport preliminaire)* a Actes I Col.loqui d'Arqueologia Romana, 1985. Badalona, 1987.
- ESTEBAN, R. et al. *Les sitges del poblat ibèric de Burriac (II). (Cabrera de Mar) a Laietana*, núm. 1. Mataró, 1981.
- FABRE, G. et al. *Inscripcions romanes de Mataró i la seva àrea*. Mataró, 1983.
- FADÓ, R.; SOLER, A. *Troballes romanes al carrer Sant Elies (Mataró) a Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, núm. 4. Mataró, 1978.
- GALLIOU, P. *Les amphores Pascual I et Dressel 2/4 de Tarraconaise découvertes dans le nord-ouest de la Gaule et les importations de vins espagnols en Haut-Empire a Laietània*, núm. 6. Mataró, 1991.
- GURRI, E.; RUIZ, M. *El sector nord-est de la ciutat d'Iluro (Mataró, Maresme). Noves aportacions arqueològiques*. Puig Castellar, IV, ep. 5. Santa Coloma de Gramanet, 1993.
- GUSI i JENER, F. *La topografia urbanística de Iluro a Miscel.lànies Arqueològiques de Mataró i el Maresme*. Museu Municipal de Mataró, 1976.
- GUSI i JENER, F. *Els sondatges arqueològics de Can Xammar: Campanya de 1970 a Laietània*, núm. 5. Mataró, 1990.
- IZQUIERDO, P. *Algunes observacions sobre l'ancoratge de les Sorres del delta del Riu Llobregat a Actes I Col.loqui d'Arqueologia Romana*, 1985. Badalona, 1987.
- KEAY, S. *Late roman amphorae in the western Mediterranean: A typology and economic study: The catalan evidence*. BAR International Series, 196. Oxford, 1984.
- LAUBENHEIMER, F. *La production des amphores en Gaule Narbonnaise sous le Haut Empire*. Paris, 1985.
- LÓPEZ MULLOR, A. *Les ceràmiques romanes de parets fines a Laietània*, núm. 5. Mataró, 1990.
- LLEONART, R.; CLARIANA, J.F. *Dos quadres estratigràfics a la Rectoria Vella de Santa Maria de Mataró a Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, núms. 8-9. Mataró, 1979.
- MARTÍ i GARCIA, C. *Les sitges del Poblat Ibèric de Burriac (Cabrera de Mar) (I) a Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, núms. 5-6. Mataró, 1978.

- MARTÍ, C.; NAVARRO, F. *Troballes al carrer de la Beata Maria de Mataró a Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, núms. 5-6. Mataró, 1978.
- MATAMOROS, D. *Els ancoratges antics de Vilassar de Mar/Cabrera de Mar i de Mataró (El Maresme) a Laietània*, núm. 6. Mataró, 1991.
- MAYET, F.; TOBIE, J.L. *Au dossier des amphores de M. Porcius a Annales du Midi*. Toulouse, 1982.
- MIRÓ i CANALS, J. *Els materials de procedència submarina del Museu Municipal de Mataró a Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, núms. 11-12. Mataró, 1980.
- MIRÓ i CANALS, J. *La producció d'àmfores al Maresme: una síntesi a Laietània*, núms. 2-3. Mataró, 1982-1983.
- MIRÓ i CANALS, J. *Vi català a França (segles I a.C. - I d.C.). Una síntesi preliminar a Actes I Col.loqui d'Arqueologia romana*, 1985. Badalona, 1987.
- MIRÓ i CANALS, J. *La producción de ánforas en Catalunya. Un estudio sobre el comercio del vino (siglos I a.C. - I d.C.)*. BAR International Series n. 473. Oxford, 1988.
- MIRÓ, J. et al. *El dipòsit del sector occidental del poblament ibèric de Burriac (Cabrera de Mar) a Laietània*, núm. 4. Mataró, 1988.
- NIETO, J.; FOERSTER, F. *El pecio de Cap del Volt (Campañas 1978 y 1979)*. Cypsela III. Diputació de Girona, 1980.
- NOLLA, J.M. et al. *Exploració preliminar del forn d'àmfores de Tivissa (Ribera d'Ebre)*. Cypsela III. Diputació de Girona, 1980.
- NOLLA, J.M. et al. *Un forn romà de terrissa a Llafranc (Palafrugell, Baix Empordà). Excavacions de 1980-1981*. Ampurias, núm. 44. Barcelona, 1982.
- NOLLA, J.M.; SOLIAS, J.M. *L'àmfora Tarraconense I. Característiques, procedència, àrees de producció. Cronologia a Butlletí Arqueològic de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense*. Època V, anys 1984-1985. Tarragona, 1988.
- PASCUAL, R. *Las ánforas de la Layetana. Méthodes classiques et formelles dans l'étude de les amphores*. Coll. École Française de Rome, 1977.
- PASCUAL, R. *Exploración submarina entre Llavaneres y Mataró (El Maresme) a Ampurias*, nº 43. Barcelona, 1981.
- PREVOSTI i MONCLÚS, M. *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*. Mataró, 1981.
- PREVOSTI, M.; CLARIANA, J.F. *El taller de ánforas de Torre Llauder, nuevas aportaciones a Actes I Col.loqui d'Arqueologia romana*. 1985. Badalona, 1987.
- PUJOL, J.; GARCIA, J. *El grup de sitges de Can Miralles-Can Modolell (Cabrera de Mar). Un jaciment d'època ibèrica situat a les rodalies del poblament de Burriac a Laietània*, núms. 2-3. Mataró, 1982-1983.
- RAMON, J. *La producción anfórica púnico-ebusitana*. Delegación del Ministerio de Cultura. Congrés de Cultura Pitüsa. Eivissa, 1981.

- RIBAS i BERTRAN, M. *Els orígens de Mataró*. 2a. ed. revisada. Mataró, 1988.
- RIBAS i BERTRAN, M. *La villa romana de Torre Llauder de Mataró*. EAE. Madrid, 1966.
- RIBAS i BERTRAN, M. *La villa de Torre Llauder de Mataró*. NAH, sèrie 1. Madrid, 1972.
- RIBAS i BERTRAN, M. *Excavació d'unes restes romanes a Can Xammar: Campanyes 1964-1968 a Laietània*, núm. 5. Mataró, 1990.
- SAMM. *Vestigis de la Iluro romana en el Carrer d'en Pujol, núms. 19-25 (solar de la Caixa d'Estalvis Laietàna) a Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, núm. 3. Mataró, 1977.
- SAMM. *Carta dels vestigis arqueològics del terme municipal de Mataró*. Mataró, 1977.
- TCHERNIA, A. *Les amphores vinaires de Tarraconaise et leur exportations au début de l'Empire*. AEA, 44. Madrid, 1971.
- TCHERNIA, A. *Le vin de l'Italie romaine. Essai d'histoire économique d'après les amphores*. École Française de Rome, fasc. 161. Roma, 1986.
- TCHERNIA, A.; ZEVI, F. *Amphores vinaires de Campanie et Tarraconaise à Ostie. Recherches sur les amphores romaines*. Ecole Française de Rome. Roma, 1972.
- TREMOLEDA, J. *La producció del forn de Palamós (Baix Empordà) a Actes I Col.loqui d'Arqueologia romana*. 1985. Badalona, 1987.
- VAN DER WERFF, J.H. *Amphores de tradition punique à Uzita*. BABESCH, 52-53. Leiden, 1977-1978.

ANNEX 1: CATÀLEG

- 1.- Fragment de cos d'àmfora profundament estriat per la cara externa, amb nansa en forma d'orelleta. Pasta de color groc pàl·lid, amb degreixant poc visible. Probablement pertany a la forma PE18, producció púnico-ebusitana.
Ref. 60.642 Nivell II Fig. I, 2
- 2.- Nansa amb canaladura per la cara externa, la pasta similar a l'anteriorment descrita, producció púnico-ebusitana.
Ref. 60.241 Nivell III Fig. I, 1
- 3.- Fragment de vora i coll amb inici d'arrancament de nanses de Dressel 2/4, pasta rosada, granulosa, amb moltes partícules negres. Producció itàlica.
Ref. 60.700 Nivell II ø 11,5 cm Fig. I, 3
- 4.- Fragment de vora de Dressel 2/4, pasta rosada amb moltes partícules negres. Producció itàlica.
Ref. 60.701 Nivell II ø 15,8 cm Fig. I, 4
- 5.- Fragment de vora Dressel 1, de pasta ataronjada, amb degreixant de quars i mica. Producció tarraconense.
Ref. 60.243 Nivell III ø 15 cm Fig. I, 5
- 6.- Fragment de llavi i coll amb arrencament de nansa, pasta taronja viu, ben cuita, amb degreixant de quars i mica. Producció tarraconense. Creiem que es tracta d'una Tarraconense 1 o Laietana 1.
Ref. 61.831 Nivell S ø 15,5 cm Fig. I, 6
- 7.- Fragment de vora de pasta taronja clar, fractura recta, amb degreixant de quars. Producció tarraconense. Forma Tarraconense 1 o Laietana 1.
Ref. 61.496 Nivell II ø 12 cm Fig. I, 8.
- 8.- Fragment de llavi exvasat lleument. Pasta de color taronja clar, degreixant de quars poc visible. Producció tarraconense. Probablement es tracta d'una Laietana 1 o Tarraconense 1.
Ref. 60.706 Nivell II ø 18 cm Fig. I, 7
- 9.- Coll amb nanses acanalades per la part exterior, amb segell al llavi M. PORCI. Pasta de color taronja viu, ben cuita, amb degreixant de quars. Producció tarraconense. Forma Pascual 1.
Ref. 60.643 Nivell II ø 15 cm Fig. II, 1
- 10.- Fragment de vora amb restes de cartel·la sense poder llegir la marca. Pasta vermella, ben cuita, amb degreixant de quars. Procedència tarraconense. Forma Pascual 1.
Ref. 60.647 Nivell II ø 15,7 cm Fig. II, 3
- 11.- Fragment de vora i coll amb arrencament d'una nansa acanalada per la cara externa. Pasta marronosa, amb degreixant de quars. Procedència tarraconense. Forma Pascual 1.
Ref. 60.667-60.680 Nivell II ø 14 cm Fig. II, 2

- 12.- Fragment de coll i arrencament de dues nanses acanalades a la part externa. Pasta de color taronja fosc, amb degreixant de quars. Procedència tarraconense. Forma Pascual 1.
Ref. 60.244 Nivell III ø 15 cm Fig. II, 4
- 13.- Fragment de vora, pasta vermella amb degreixant de quars ben visible. Procedència tarraconense. Dressel 2/4.
Ref. 61.866 Nivell S ø 13 cm Fig. III, 1
- 14.- Fragment de vora, pasta de color vermell fosc amb degreixant de quars. Procedència tarraconense. Forma Dressel 2-4.
Ref. 61.869 Nivell S ø 16 cm Fig. III, 2
- 15.- Fragment de vora i coll amb l'arrencament de la nansa. Pasta marronosa, amb degreixant de quars. Pasta tarraconense. Dressel 2/4.
Ref. 60.684 Nivell II ø 12,5 cm Fig. III, 3
- 16.- Fragment de vora amb arrencament de nansa amb una acanaladura a la part externa. Pasta color taronja fosc, amb degreixant de quars. Pasta tarraconense. Forma Dressel 2/4.
Ref. 60.688-69.697 Nivell II ø 14 cm Fig. III, 4
- 17.- Fragment de vora. Pasta de color taronja fosc, degreixant de quars ben visible. Pasta tarraconense. Dressel 2/4.
Ref. 60.690 Nivell II ø 14,5 cm Fig. III, 5
- 18.- Fragment de vora, amb pasta de color vermell, partícules de quars i blanques. Procedència tarraconense. Dressel 2/4.
Ref. 60.693 Nivell II ø 15 cm Fig. III, 6
- 19.- Fragment de vora, en pasta vermella fosca, partícules de quars. Procedència tarraconense. Dressel 2/4.
Ref. 60.251 Nivell III ø 12 cm Fig. III, 7
- 20.- Fragment de coll i inici de l'espàtlla, amb nanses bífides. Pasta vermellosa de bona factura, degreixant de quars. Producció tarraconense. Dressel 2/4.
Ref. 60.254-60.255 Nivell III ø 14,5 cm Fig. III, 8
- 21.- Fragment de llavi lleument motllurat, pasta vermella fosca, amb degreixant de quars i mica. Pasta tarraconense. S'assembla a la forma Dressel 28.
Ref. 60.705 Nivell II ø 15 cm Fig. IV, 1
- 22.- Fragment de vora, llavi marcadament motllurat, pasta de color vermell clar amb restes de fumat a la cara externa, degreixant de quars ben visible. Pasta tarraconense. Dressel 28, varietat Oberaden 74.
Ref. 60.707 Nivell II ø 16 cm Fig. IV, 2
- 23.- Pivot amb grafit de ditada vertical. Pasta vermella fosca, degreixant ben visible. Procedència tarraconense.
Ref. 60.712 Nivell III ø peu 6 cm Fig. IV, 3
- 24.- Pivot amb grafit de ditada en forma de ganxo. Pasta taronja, degreixant ben visible. Procedència tarraconense.
Ref. 60.613 Nivell II ø peu 5,5, cm Fig. IV, 4

- 25.- Pivot amb grafit de forma de creu, el pivot es troba escapçat per la punta. Pasta taronja fosca, degreixant de quars. Procedència tarraconense.
 Ref. 60.714 Nivell II ø peu 9 cm Fig. IV, 5
- 26.- Fragment de vora, llavi exvasat, pasta rosada, granulada, amb engalba exterior clara. Procedència bètica. Haltern 70.
 Ref. 60.798 Nivell I
 61.870 Nivell S ø 16 cm Fig. V, 1
- 27.- Fragment de vora amb arrencament de nansa. Pasta verdosa granulosa amb engalba exterior groc-verda. Procedència bètica Forma Dressel 7/11.
 Ref. 60.797 Nivell I ø 18,5 cm Fig. V, 2
- 28.- Fragment de vora exvasada. Pasta similar al número 27. Procedència bètica. Dressel 7/11.
 Ref. 60.709 Nivell II ø 17,8 cm Fig. V, 3
- 29.- Fragment de vora exvasada, pasta similar al número 27. Procedència bètica. Dressel 7/11.
 Ref. 60.710 Nivell II ø 19 cm Fig. V, 4
- 30.- Fragment de vora, pasta similar a la descrita al número 27. Procedència bètica. Dressel 7/11.
 Ref. 60.255 A Nivell III ø 17,6 cm Fig. V, 5
- 31.- Fragment de vora, pasta similar a la descrita al número 27. Procedència bètica. Dressel 7/11.
 Ref. 60.255 B Nivell III ø 20 cm Fig. V, 6
- 32.- Fragment de vora, pasta similar a la descrita al número 27. Procedència bètica. Dressel 7/11.
 Ref. 61.098 Nivell III ø 19 cm Fig. V, 7
- 33.- Fragment de vora arrodonida. Pasta rosada, sense degreixant visible i engalba exterior groga. Procedència bètica. Dressel 20.
 Ref. 61.841 Nivell S ø 15,5, cm Fig. V, 8
- 34.- Pivot amb grafit realitzat amb punxó. Pasta rosada, amb degreixant poc visible. Procedència bètica, probablement forma Dressel 20.
 Ref. 60.715 Nivell II ø peu 3 cm Fig. V, 9
- 35.- Fragment de vora de llavi engruixit, pasta rosa fosc, trencat rugós, engalba groc-verdosa. Procedència nord-africana. Forma Africana IA o Keay IIIA.
 Ref. 61.840 Nivell S ø 13 cm Fig. VI, 1
- 36.- Fragment de vora marcadament motllurada i exvasada. Pasta de color rosa fosc trencat rugós amb degreixant poc visible. Procedència nord-africana. Forma 1 de Van der Werff o Dressel 18.
 Ref. 60.703-61.514 Nivell II ø 17,5 cm Fig. VI, 2

37.- Fragment de vora exvasada i lleument motllurada. Pasta de color rosa amb degreixant poc visible, d'aspecte rugós. Procedència nord-africana. Forma 1 de Van der Werff o Dressel 18.

Ref. 60.704 Nivell II ø 15,5 cm Fig. VI, 3

38.- Fragment de vora de llavi recte engruixit a la part interior. Pasta taronja clara, trencat rugós. Procedència nord-africana, forma Africana IID o Keay VII.

Ref. 60.800 Nivell I ø 11,7 cm Fig. VI, 4

39.- Fragment de vora amb llavi exvasat i ingruixit. Pasta taronja clara, trencat rugós, engalba groc pàl.lid. Procedència nord-africana. Forma Africana IA o Keay III.

Ref. 60.802 Nivell I ø 13 cm Fig. VI, 5

40.- Fragment de vora, llavi exvasat, engruixit i penjant. Pasta taronja, porosa i amb poc degreixant visible. Procedència nord-africana. Forma Keay LXI.

Ref. 60.508 Nivell II ø 13,5 cm Fig. VI, 6

41.- Fragment de vora exvasada, engruixida vers l'exterior. Pasta taronja, rugosa i amb degreixant poc visible. Procedència nord-africana. Forma Africana IA o Keay IIIA.

Ref. 60.708 Nivell II
60.258 Nivell III ø 14 cm Fig. VI, 7

42.- Pivot d'amforeta, pasta beige, sabonosa. Procedència no determinada.

Ref. 61.842 Nivell S ø peu 2,5 cm Fig. VI, 8

43.- Fragment de vora de pasta rosada, d'aspecte sabonós, engalba exterior groga. Formalment s'assembla a les Oberaden 74, i també a les àmfores procedents de Marsella (Desbat, 1987). Possible procedència gal·la.

Ref. 60.702 Nivell II ø 15 cm Fig. VI, 9

44.- Possible tap d'àmfora sencer. Pasta rosada, bona cuita, engalba groga.

Ref. 61.032 Nivell III ø peu 2,7 ø 3,2 H 9,2 cm Fig. VI, 10

45.- Fragment de vora exvasada amb uns motllurats molt ben definits. Pasta rosada amb degreixant poc visible, tall net, engalba rosada. Procedència i forma no identificada.

Ref. 61.097 Nivell III ø 14,5 cm Fig. VI, 11

ANNEX II: ESTADISTICA

SUPERF.		SUPERF.		N-I		N-II		N-II		N-III		N-III		TOTAL	
Nº	%	Nº	%	Nº	%	Nº	%	Nº	%	Nº	%	Nº	%	Nº	%
PUNICO EBUSITANA															
ITALICA															
- Dressel 2/4						3	1,70							3	1,30
TARRACONENSE															
- Dressel 1C															
- Tarraconense	1	7,10				2	1,10					1	4,10	1	0,40
- Pascual 1	2	14,20		5	31,20	43	25,00					7	29,10	57	25
- Dressel 2/4	6	42,80		1	6,20	16	9,30					5	20,80	28	12
- Dressel 28						2	1,10							2	0,80
BÈTICA															
- Haltern 70				1	100									1	4,60
- Dressel 7/11						1	6,20	2	1,10			4	16,60	7	3,00
- Dressel 20	1	7,10												1	0,40
- Altres	1	7,10				1	0,50							2	0,80
NORD-AFRICANA															
- Africana IA	1	7,10				1	6,20			1	100			3	1,30
- Africana IID						1	6,20							1	0,40
- Altres						5	2,80							5	2,10
ALTRES	2	14,20				7	43,70	97	56,30			3	12,50	109	48
TOTALS	14	6,10	1	0,40	16	7,01	172	75,40	1	0,40	24	10,50	228	100	

